

АЎТАРСКІЯ ВЫСЛОЎІ І МОЎНЫЯ ШТАМПЫ

Каб выказаць разумную думку, не трэба
многа прыгожых і выкрутастых слоў.

Якуб Колас

Афарызмы заўсёды вабілі сцісласцю формы і ёмістасцю зместу. І хаця яшчэ не ўніфікаваны тэрэтычныя палажэнні і нават тэрміналогія (дасюль вядуцца спрэчкі аб узаемаадносінах паняццяў «выслоўе», «афарызм», «сентэнцыя», «максіма» і г.д., неадназначна трактуецца пытанне аб уключэнні парэміялагічных адзінак у склад выслоўяў, нават дэфініцыі часам утрымліваюць процілеглую інфармацыю), арыгінальна выказаная думка заўсёды была і застаецца галоўным матэрыялам для публіцыстычнага твора, а таксама адной з найважнейшых адзнак індывідуальна-аўтарскага стылю журналіста.

Надзвычай багатая на афарызмы творчая спадчына Якуба Коласа, бо пісьменнік «добра ўсведамляў мастацкую вартасць і магчымасці гэтага жанру» [1, с. 56].

Увогуле ўсе выслоўі можна падзяліць на пазакантэкставыя (яны існуюць асобна): *Няма нічога больш сур'ёзнага, чым глыбокі гумар* (Б. Шоу); *Чалавек – творца свайго ішчасця* (А. Чэхаў); і кантэкставыя (уклучаныя ў склад большага твора): *Добра смяецца чалавек – значыць добры чалавек* (Ф. Дастаеўскі, «Падлетак»), *Весьлосць – ад усіх бедаў паратунак!* (М. Горкі, «Справа Артамонавых»).

Коласавы афарызмы – заўсёды ўрыўкі з большага тэксту, бо пісьменнік не належаў да аўтараў, што пішуць афарызмы знарок (як Станіслаў Ежы Лец): *Добра быць у дарозе, якую сам сабе выбіраеш!* («На ростанях»); *Афарызм – «гэта разумна выказаная думка, якая жыла ў галаве філосафа, а цяпер будзе вісець на кручку мудрасці»* («Забастоўшчыкі»).

Але пры вивучэнні кантэкстуальных выслоўяў (а іх у Я. Коласа пераважная большасць) узнікаюць наступныя праблемы:

1. Магчымасць эксцэрпцыі выслоўя з кантэксту, бо, вылучанае з пэўнага граматычнага асяроддзя, яно набывае больш абагульнены сэнс, а наша задача – захаваць яго.

2. Выслоўе як адзінка, што характарызуецца «лаканічнасцю і адшліфаванасцю формы» [3, с. 9], прэтэндуе на статус тэксту. Праблема мае свае падпытанні: а) афарызм у аўтарскім тэксце: *Кожны народ мае свой гонар*; б) афарызм у мове героя: *Ой, саколю, непрымецен, Ды вялік жаночы труд*.

3. Сэнсава-стылістычныя функцыі выслоўя ў тэксце (погляд на выслоўе як на асобны тэкст ці стылістычную фігуру). На нашу думку, выслоўе можна разглядаць з абедзвюх пазіцый. Слушнасць другой часткі меркавання можна падмацаваць наступным прыкладам: *Але і тут было няміла: Адзін бок мёрз, другі смаліла*.

У гэтым выпадку выслоўе суадносіцца з антытэзай.

Такім чынам, «выслоўнасць» Коласавых твораў можна суаднесці з афарыстычнасцю спадчыны А. Грыбаедава або А. Пушкіна. Асабліва рэпрэзентатыўным матэрыялам з'яўляецца «Новая зямля», прычым вершаваныя выслоўі майстра ярчэй ад-

люстроўваюць самую выразную прымету гэтага малога жанру – «заклучанасць у вобразную форму, што лёгка запамінаецца» [2, с. 3].

Падагульняючы вышэйсказанае, трэба зазначыць, што выкарыстанне афарыстыкі майстра ў публіцыстычных тэкстах не толькі дапаможа зазірнуць ва ўнутраны свет пісьменніка, лепш зразумець яго творчы метады, але і паспрыяе ўзбагачэнню сучаснай жывой пісьмовай мовы, разам з тым прымушаючы чытача мадэляваць новыя маўленчыя сітуацыі, пазбягаючы будзённых слоў і штампаў.

Літаратура

1. Міхневіч, А.Я. Афарыстыка Якуба Коласа (Да пастаноўкі праблемы) / А.Я. Міхневіч. – Беларуская лінгвістыка. – 1993. – Вып. 22. – С. 59–66.
2. Федоренко, Н.Т. Афористика / Н.Т. Федоренко, Л. И. Сокольская. – М.: Наука, 1990. – 419 с.
3. Янкоўскі, Ф.М. Крылатыя словы і афарызмы. – Мінск: Выд-ва АН БССР, 1960. – 135 с.